

ANNA RATAJCZAK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

O POTRZEBIE WSPOMAGANIA ROZWOJU MAŁEGO DZIECKA. WYZWANIA DLA PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

ABSTRACT. Ratajczak Anna, *O potrzebie wspomagania rozwoju małego dziecka. Wyzwania dla praktyki pedagogicznej* [The Need to Support the Development of a Small Child. Challenges for Pedagogical Practice]. *Studia Edukacyjne* nr 51, 2018, Poznań 2018, pp. 309-316. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2018.51.18

The subject of the article is the concept of supporting the development of a small child, as this action, which taken by significant people, can significantly contribute to the optimization of development. The article consists of three main issues. In the first of them, the concept of development support will be subject to the characteristics. Subsequently, selected results of own research will be presented, and ultimately the author will attempt to indicate specific implications for pedagogical practice related to the topic being undertaken.

Key words: supporting of development, development, early childhood

*Zawsze istnieje możliwość wspomagania rozwoju dziecka,
tylko różne mogą być cele i efekty naszych działań.
Różny też może być czas potrzebny na uzyskanie
określonego rezultatu i jego stabilność¹.*

M. Piszczek

Wprowadzenie

Okres wczesnego dzieciństwa² to czas, w którym dziecko nabywa podstawowych umiejętności i kompetencji, niezbędnych do prawidłowego funkcyj-

---

¹ M. Piszczek, *Ocena funkcjonowania dziecka i zasady prowadzenia zajęć wczesnego wspomagania rozwoju*, [w:] *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do rozpoczęcia nauki w szkole*, red. T. Serafin, Warszawa 2005, s. 15.

² Okres wczesnego dzieciństwa obejmuje przedział wiekowy od urodzenia do ukończenia przez dziecko 3. roku życia. Wyróżnia się w nim dwie zasadnicze fazy. Pierwsza przypada na

nowania w dorosłym życiu. G. Vico – filozof, przedstawiciel włoskiego oświecenia podkreślał, że wszystko co najważniejsze dla życia człowieka zdarza się do 6. roku życia³. Okres ten należy zatem traktować jako fundamentalny etap w rozwoju dziecka, podczas którego nabywa ono nowych umiejętności, doświadczeń, kompetencji, a także nawyków, na trwale zapisujących się w jego biografii. Odpowiednia zatem stymulacja dziecka w tym okresie, tworzenie właściwych relacji z otoczeniem, czy też obserwacja pożądanых wzorców, stanowić będą płaszczyznę prawidłowego rozwoju dziecka.

W kontekście powyższych rozważań, przedmiotem niniejszego artykułu uczyniono pojęcie wspomagania rozwoju małego dziecka, jako to działanie, które podejmowane przez osoby znaczące, może w sposób istotny przyczynić się do optymalizacji rozwoju. Rozważono trzy zasadnicze kwestie. W pierwszej charakterystyce zostaje poddane pojęcie wspomagania rozwoju. W dalszej kolejności przedstawiono wybrane wyniki badań własnych⁴, ostatecznie natomiast autorka dokonała próby wskazania określonych implikacji dla praktyki pedagogicznej, związanych z podejmowanym tematem.

Wspomaganie rozwoju małego dziecka. Ujęcie definicyjne

Wspomaganie rozwoju nie jest w literaturze definiowane w sposób jednoznaczny. E. Gruszczyk-Kolczyńska pisze, iż „wspomaganie dziecka w jego rozwoju to organizowanie procesu uczenia się i czuwanie nad jego przebiegiem”⁵. Proces ten polega zatem na tworzeniu kształcących sytuacji, takich jak różne zabawy, ćwiczenia i zadania do wykonania, na podstawie których dziecko może gromadzić wartościowe doświadczenia. Jest to niezbędne zarówno do powstawania jak i doskonalenia schematów poznawczych i emocjonalnych dziecka. E. Gruszczyk-Kolczyńska podkreśla ponadto, że proces o którym mowa przynosi najlepsze efekty wówczas, kiedy „jest korzystnie

---

1. rok życia dziecka i nazywana jest *wiekami niemowlęcym*, druga natomiast, określana mianem *wieku poniemowlęcego*, to czas od 2. do 3. roku życia. za: M. Kielar-Turska, M. Białecka-Pikul, *Wczesne dzieciństwo*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2008, s. 47.

³ G. Vico, *Nauka Nowa*, Warszawa 1966.

⁴ Badania zostały przeprowadzone na potrzebę rozprawy doktorskiej: „Wspomaganie rozwoju małych dzieci w percepcji i doświadczeniach ich opiekunów”, napisanej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. H. Krauze-Sikorskiej, na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Niniejszy artykuł zawiera wybrane aspekty wymienionej dysertacji.

⁵ E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2000, s. 11.

dopasowany do dziecięcych możliwości”⁶. Stąd też, proponowane działania muszą być dostosowane do aktualnych możliwości dziecka. Podkreślenia wymaga fakt, że w przypadku małych dzieci „konieczne trzeba objąć intensywnym uczeniem szeroki zakres dziecięcego funkcjonowania”⁷.

B. Kaja z kolei, powołując się na M. Kielar-Turską, przytacza definicję wspomagania rozwoju, uwzględniając znacznie szersze jego ujęcie. Pisze zatem, że

wspomaganie rozwoju określa się jako proces intencjonalnych oddziaływań człowieka na człowieka (pomocą, pomocnym zachowaniem czy wsparciem); występuje ono w różnych formach i prowadzi do potęgowania dobrostanu (poprzez promowanie, stymulowanie), powstrzymywania czynników zagrażających dobrostanowi (drogą interwencji, wychowania, edukacji, prewencji, profilaktyki), poprawiania, usuwania nieprawidłowości (drogą korekcji i terapii) lub przywracania utraconego dobrostanu jednostki (w postaci reedukacji, rehabilitacji, rewalidacji), co pozwala jednostce na samodzielne i adekwatne do jej możliwości rozwiązywanie problemów życiowych⁸.

W zaprezentowanym ujęciu wspomaganie rozwoju obejmuje także wychowanie. Dodać należy, że w literaturze przedmiotu terminy te często stosowane są zamiennie.

W poszukiwaniu jasności terminologicznej wspomagania rozwoju warto odwołać się również do prac w tym zakresie I. Obuchowskiej. W jej ujęciu, omawiane pojęcie ma charakter interdyscyplinarny oraz zbiorczy, stanowiąc ponadto proces profesjonalnego oddziaływania na dzieci (osoby będące w tzw. wieku rozwojowym) w celu wzmocnienia lub rozbudzenia określonych funkcji rozwoju psychicznego i społecznego⁹. Wspomaganie rozwoju to zatem, zdaniem autorki, „wzmacnianie pozytywnie wartościowanych właściwości psychicznych dziecka, mechanizmów jego osobowości oraz wpływów środowiska”¹⁰. Autorka nie traktuje zatem wspomagania rozwoju jako procesu eliminowania negatywnych czynników, czy manipulowania nimi, przypisując mu wyłącznie rolę wzmacniania tego, co już występuje i uznawane jest za dobre, jak również poszukiwania nowych możliwości i włączania ich w poczet już istniejących.

Dokonując analizy pojęcia wspomaganie rozwoju, należy podkreślić, iż często jest ono utożsamiane ze wspieraniem rozwoju, a terminy te niekiedy stosowane są zamiennie. Tymczasem, przywoływana wcześniej I. Obuchowska zaznacza, że „wspieranie” należy odnosić przede wszystkim do konkret-

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ B.M. Kaja, *Psychologia wspomagania rozwoju. Zrozumieć świat życia człowieka*, Sopot 2010, s. 32.

⁹ I. Obuchowska, *Wokół „wspomagania rozwoju” – poszukiwanie terminologicznej jasności*, Rewalidacja, 2003, 2, s. 7.

¹⁰ Tamże.

nych wymogów i okoliczności, co oznacza, że „wspieramy rozwój dziecka przez stwarzanie odpowiednich dla jego rozwoju warunków”¹¹, oznaczających warunki i okoliczności zewnętrzne.

M. Winiarski z kolei twierdzi, iż o wsparciu można mówić wówczas, kiedy występują określone działania, postępowanie, czy też zachowanie jednych ludzi wobec innych, które mogą być: świadome lub nieświadome, zamierzone lub niezamierzone, sformalizowane lub niesformalizowane, czy wreszcie profesjonalne lub nieprofesjonalne. Co więcej, są one ukierunkowane na konkretne osoby, które na skutek różnych okoliczności znalazły się w sytuacji problemowej, trudnej, stresogennej¹². D. Wojtkiewicz natomiast zaznacza, że wspieranie rozwoju często w myśleniu potocznym utożsamiane bywa z pomocą w rozwoju lub opieką nad dzieckiem¹³. Wspieranie rozwoju może być zatem rozumiane jako swoiste włączenie w życie społeczne poprzez „ułatwienie relacji z samym sobą i innymi, dzięki urzeczywistnieniu się towarzyszenia społecznego”¹⁴, zakładającego zgodnie za E. Marynowicz-Hetką, że „za nikogo nie można się rozwijać, można jedynie towarzyszyć jego rozwojowi”¹⁵.

Na podstawie powyższych rozważań autorka niniejszego artykułu sformułowała następującą definicję wspomagania rozwoju dziecka: jest to podejmowanie wszelkich działań (profesjonalnych bądź nieprofesjonalnych) na drodze interakcji pomiędzy osobą dorosłą (będącą profesjonalistą bądź nie) a dzieckiem, mających na celu nie tylko wzmacnianie i potęgowanie dobrostanu dziecka, poprzez odpowiednie promowanie i stymulowanie jego rozwoju w zakresie każdej ze sfer rozwojowych, ale także kreowanie otoczenia dziecka w taki sposób, aby mogło zdobywać różnorodne doświadczenia, prowadzące do rozwoju jego autonomii¹⁶.

Wspomaganie rozwoju małego dziecka. Wyniki badań własnych

Zagadnienia dotyczące wspomagania rozwoju małego dziecka stały się przedmiotem badań empirycznych przeprowadzonych na potrzeby rozprawy doktorskiej – od stycznia do marca 2016 roku na terenie województwa

¹¹ Tamże, s. 10.

¹² M. Winiarski, *Rodzina – szkoła – środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej*, Warszawa 2000, s. 187-188.

¹³ D. Wojtkiewicz, *Wspieranie rozwoju dziecka w perspektywie rodziców*, [w:] *Dziecko i dzieciństwo. Wybrane konteksty badań*, red. M. Nawrot-Borowska, D. Zajac, Bydgoszcz 2017, s. 241.

¹⁴ Tamże, s. 244.

¹⁵ E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2007, s. 142.

¹⁶ Przedstawiona definicja *wspomagania rozwoju dziecka* swoją podstawę znajduje w poglądach reprezentowanych m.in. przez E. Gruszczyk-Kolczyńską, E. Zielińską, I. Obuchowską.

wielkopolskiego. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi zaprojektowanego procesu badawczego, w badaniach wzięli udział rodzice, posiadający przynajmniej jedno dziecko w wieku do lat trzech, a także opiekunowie małych dzieci z placówek opieki instytucjonalnej, takich jak żłobek czy klub malucha. Zasadniczym celem podjętych eksplikacji badawczych było zbadanie opinii oraz doświadczeń rodziców i opiekunów, dotyczących wspomagania przez nich rozwoju dzieci.

W niniejszym artykule zaprezentowane zostaną jedynie wybrane wyniki, odnoszące się do wspomagania rozwoju małych dzieci przez rodziców.

Badaniami objęto 176 osób, w tym 162 kobiety oraz 14 mężczyzn. W celu zgromadzenia niezbędnego materiału badawczego wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a w jej ramach – technikę ankiety. Dobór osób do badań był celowy.

Wyłonione cele badawcze zostały podzielone na dwie zasadnicze grupy. W pierwszej zdecydowano się zbadać opinie rodziców małego dziecka dotyczące wspomagania jego rozwoju, w drugiej natomiast – doświadczenia z tym związane.

Ramę eksploracji badawczych w zakresie opinii na temat wspomagania rozwoju dziecka stanowiły kwestie związane z: 1) możliwościami i powinnościami wspomagania rozwoju małego dziecka; 2) potrzebami wspomagania rozwoju małego dziecka i okolicznościami podejmowania działań wspomagających; 3) metodami wspomagania różnych sfer rozwoju małego dziecka, a także ich skuteczność; 4) źródłami opinii rodziców na temat wspomagania rozwoju małego dziecka.

Z kolei, rozważania odnoszące się do doświadczeń rodziców w zakresie wspomagania rozwoju ich dzieci koncentrowały się wokół takich kwestii, jak: częstość, motywacja i okoliczności podejmowania przez osoby badane działań wspomagających rozwój; metody wspomagania poszczególnych sfer rozwoju dziecka; uczucia towarzyszące rodzicom podczas podejmowania działań wspomagających rozwój ich dzieci, a także doświadczanych w związku z tymi działaniami trudności.

W zakresie opinii, podjęte eksploracje pozwoliły ustalić, iż niemal wszystkie badane osoby (92%) były zdania, że podejmowanie działań mających na celu wspomaganie rozwoju powinno obejmować wszystkie dzieci, bez względu na to, czy ich rozwój przebiega w sposób prawidłowy, czy też na jego drodze pojawiają się jakieś utrudnienia. Fakt ten niewątpliwie napawa optymizmem, sugeruje bowiem, że rodzice są świadomi znaczenia działań podejmowanych na rzecz wzmacniania dobrostanu fizycznego i psychicznego małego dziecka.

Pewne rozbieżności można natomiast zauważyć w zakresie okoliczności podejmowania działań wspomagających rozwój małego dziecka. Część ro-

dziców deklarowała bowiem, że rozwój powinien być wspomagany jedynie w sytuacji, gdy w jego przebiegu zostaną zauważone u dziecka pewne nieprawidłowości, część była natomiast zdania, że takie działania powinny być podejmowane bez wskazywania na wyraźną przyczynę. Można zatem przypuszczać, że respondenci nie mają wystarczającej wiedzy w zakresie tego, czym jest wspomaganie rozwoju i kogo powinno ono dotyczyć.

Do czynników, które zdaniem rodziców mogą utrudniać podejmowanie działań wspomagających rozwój, obniżając tym samym ich skuteczność, zaliczyć można sytuacje, gdy: 1) rodzice nie spędzają czasu z dzieckiem; 2) rodzice nie współpracują ze sobą i/lub z instytucjami; 3) w codziennych działaniach zauważyć można brak konsekwencji; 4) w rodzinie występują różne problemy.

Zrealizowane badania ujawniły ponadto, że osoby badane nie dostrzegają różnicy pomiędzy pojęciami wspomaganie rozwoju i wspieranie rozwoju.

Przeprowadzone badania pozwoliły także ustalić, że wśród rodziców dzieci do lat 3 wyraźnie zauważa się niski poziom wiedzy na temat tego, jakie działania mające na celu wspomaganie rozwoju są podejmowane w instytucjach dziennej opieki pozarodzinnej, w której przebywają ich dzieci. Natomiast, wiedza odnośnie możliwości podejmowania działań, które mogą przyczynić się do potęgowania rozwoju dzieci w zakresie każdej sfery rozwojowej jest zdecydowanie wyższa wśród osób do 30. roku życia, co można wiązać z posiadanym wyższym wykształceniem.

Niewątpliwie, podkreślenia wymaga fakt, że rodzice, których dzieci uczęszczają do takich placówek jak żłobek czy klub malucha, w znacznym stopniu przerzucają na te instytucje obowiązek wspomaganie rozwoju ich dzieci, czując się jednocześnie usprawiedliwionym z powodu osobistego braku podejmowania działań w tym zakresie.

Warto również zaznaczyć, że podejmowanie przez rodziców działań mających na celu wspomaganie rozwoju ich dzieci często ma charakter spontaniczny i nie wynika z wiedzy posiadanej w tym aspekcie.

Wspomaganie rozwoju małego dziecka. Wyzwania dla praktyki pedagogicznej

W efekcie zrealizowanych badań należy stwierdzić, że rodzice dzieci w wieku do lat 3. nie mają wystarczającej wiedzy, aby świadomie i zgodnie z ustalonym planem wspomagać ich rozwój. Niedostrzeganie różnicy pomiędzy dwoma fundamentalnymi pojęciami, takimi jak wspomaganie rozwoju i wspieranie rozwoju, sprawia, że działania rodziców w dziedzinie optymalizacji warunków rozwojowych dla swoich dzieci są bardzo ograniczone.

W związku z powyższym, zasadna wydaje się próba wskazania implikacji w zakresie aplikowania określonych działań na gruncie praktyki pedagogicznej.

Do prymarnych wyzwań można zatem zaliczyć te, które będą dotyczyć:

1) przekazywania wiedzy rodzicom tych dzieci, które z różnych powodów nie uczęszczają do instytucji dziennej opieki pozarodzinnej, na temat możliwości wspomagania rozwoju dziecka poza domem rodzinnym: wskazanie konkretnych miejsc, placówek;

2) podania rodzicom informacji na temat możliwości wykorzystywania konkretnych sposobów wspomagania poszczególnych sfer rozwojowych dziecka, zgodnych z obecnie obowiązującymi tendencjami i założeniami;

3) odpowiedniego kształcenia kadry placówek dziennej opieki pozarodzinnej nad małym dzieckiem, kładącego nacisk na wiedzę w dziedzinie wspomagania wszystkich sfer rozwojowych małego dziecka, a także wyraźne akcentujące znaczenie zaangażowania rodziców w procesie zakładającym projektowanie działań wspomagających rozwój ich dziecka;

4) zwiększenia wiedzy rodziców na temat wspomagania i wspierania rozwoju małego dziecka, ukazania różnic między tymi pojęciami.

Niewątpliwie tym, co powinno jednak stanowić zasadniczy cel wszelkich działań, przyczyniających się do zwiększania wiedzy rodziców w zakresie wspomagania przez nich rozwoju ich dzieci, jest proces pedagogizacji, a zatem zwiększanie świadomości rodziców na temat znaczenia podejmowanych przez nich działań, przyczyniających się do potęgowania zarówno dobrostanu psychicznego, jak i fizycznego ich dzieci. Zrealizowane badania ujawniły bowiem, że o ile rodzice wiedzą, że powinni wspomagać rozwój swoich dzieci, to jednak nie mają często wystarczającej wiedzy, która pozwoliłaby im podjąć określone działania w tym zakresie.

Podsumowanie

Wspomaganie rozwoju to pojęcie wielowątkowe, zawierające niejasności terminologiczne. Jednakże, zajmuje ono niezwykle ważną przestrzeń na gruncie pedagogiki dzieciństwa, postrzeganej nie tylko jako

dziedzina, która tworzy wiedzę społeczną na temat dzieci i ich dzieciństw uwikłanych w różne konteksty społeczno-kulturowe, ale także działa na rzecz dzieci i w imieniu dzieci, czyli zmierza do przekształcenia kontekstów życia dzieci w taki sposób, by możliwe było usłyszenie i uznanie dziecięcych głosów¹⁷.

¹⁷ J. Garbula-Orzechowska, J. Kowalik-Olubińska, *Od wizerunku uniwersalnego dzieciństwa do uznania jego różnorodności*, [w:] *Pedagogika wczesnej edukacji. Dyskursy, problemy otwarcia*, red. D. Klus-Stańska, D. Bronk, A. Malenda, Warszawa 2011, s. 207.

Przytoczone w artykule wybrane wyniki badań pokazują, że pojęcie wspomagania rozwoju jest swoistym wyzwaniem dla pedagogiki i nauk społecznych, a zaprojektowanie i wdrożenie w życie określonych działań, mających na celu zwiększenie świadomości na ten temat osób znaczących w życiu dziecka, może przyczynić się do optymalizacji rozwoju dzieci w wieku do lat 3.

BIBLIOGRAFIA

- Garbula-Orzechowska J., Kowalik-Olubińska J., *Od wizerunku uniwersalnego dzieciństwa do uznania jego różnorodności*, [w:] *Pedagogika wczesnej edukacji. Dyskursy, problemy otwarcia*, red. D. Klus-Stańska, D. Bronk, A. Malenda, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2000.
- Kaja B.M., *Psychologia wspomagania rozwoju. Zrozumieć świat życia człowieka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010.
- Kielar-Turska M., Białecka-Pikul M., *Wczesne dzieciństwo*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Marynowicz-Hetka E., *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Obuchowska I., *Wokół „wspomagania rozwoju” – poszukiwanie terminologicznej jasności*, Revalidacja, 2003, 2.
- Piszczyk M., *Ocena funkcjonowania dziecka i zasady prowadzenia zajęć wczesnego wspomagania rozwoju*, [w:] *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do rozpoczęcia nauki w szkole*, red. T. Serafin, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2005.
- Vico G., *Nauka Nowa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966.
- Winiarski M., *Rodzina – szkoła – środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2000.
- Wojtkiewicz D., *Wspieranie rozwoju dziecka w perspektywie rodziców*, [w:] *Dziecko i dzieciństwo. Wybrane konteksty badań*, red. M. Nawrot-Borowska, D. Zajac, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2017.